

4. Rogers S., Dawson C. Early Start Denver Model for Young Children with Autism : Promoting Language, Learning, and Engagement. New York : Guilford Press, 2010. 423 p.
5. Rogers S., Estes A., Lord C., Munson J., Rocha M., Winter J., Talbott M. A Multisite randomized controlled two-phase trial of the Early Start Denver Model compared to treatment as usual. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2019. № 58 (9). P. 853–865.
6. Sundberg M. L. VB-MAPP: Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program. 2nd Ed. Concord, CA : AVB Press, 2014. 275 p.

УДК 159.923 – 057.87

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

Калюжна Юлія,

кандидат психологічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

У статті розглядається проблема оптимізації процесу підготовки до професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у навчальному процесі з психології. Аналізуються особливості кризових ситуацій, які виникають на шляху освоєння фахової діяльності. У статті представлено результати дослідження специфіки кризових періодів у професіоналізації студентів з різними проявами професійної адаптації протягом навчання у вищій школі. Окреслюються основні шляхи їх подолання у ході навчально-виховного процесу в умовах вищої школи.

Ключові слова: професійне самовизначення, професійна адаптація, протиріччя особистісного розвитку, кризові періоди у професіоналізації, функції соціального педагога, активні методи навчання.

The article considers the problem of the process optimization of the social studies teachers' preparation for the professional activities in Psychology course. The crisis situation peculiarities arising on the way of professional activities development are analysed. The research findings of the specific crisis periods in students' professionalization with diverse professional adaptation manifestations during university training are presented in the given article. The main ways to overcome them under the terms of university training and education are outlined.

Key words: professional self-determination, professional adaptation, personal development controversy, professionalization crisis periods, social studies teacher's functions, active training methods

Розвиток особистості на будь-якому етапі вікового розвитку є нерівномірним процесом, який супроводжується періодами подолання значущих для людини протиріч, що поступово виникають та усвідомлюються нею протягом тривалого попереднього часу. З одного боку, вони виводять людину на новий для неї рівень особистісного розвитку, збагачуючи та урізноманітнюючи її поведінку, а з іншого – можуть ускладнювати її діяльність внаслідок суб'єктивних труднощів у самопізнанні та

самоствердженні. Сучасні дослідники зазначають, що такі періоди характеризуються бурхливою зміною поведінки та індивідуально-психологічних якостей особистості, які необхідно брати до уваги при підборі нових форм та засобів здійснення навчального процесу у вищій школі [1; 3; 4].

Проте стає очевидним, що складні процеси, які супроводжують кризові прояви у професійному самовизначенні та становленні неможливо вивчати без урахування особливостей входження студентів у їх фахову діяльність, тобто поза перебігом їх адаптації до майбутнього виробничого середовища. Таким чином, оптимізація адаптації студентства до професії як суттєвий чинник профілактики та корекції кризових ситуацій виступає актуальною проблемою сьогодення.

Адаптація до майбутньої професійної діяльності широко досліджувалася у психолого-педагогічній літературі [1; 3; 4; 5]. Особливо інтенсивно цей процес відбувається у студентському віці, на етапі формування, спрямованості особистості, її самооцінки та самосвідомості, професійних та творчих здібностей, громадянських якостей. Слід зазначити, що у сучасних дослідженнях це поняття розглядається у двох значеннях: як процес складних особистісних трансформацій у ході освоєння нової діяльності та як його закономірний результат. Між ними існує тісний взаємозв'язок, оскільки досягнутий результат закономірно змінює подальший процес входження у професію. Результат адаптації характеризує адаптивність особистості, у якій відображається відповідність між цілями у діяльності людини та досягнутими нею результатами.

Вирізняють різні форми адаптації студентів до навчання. Формальна адаптація пов'язана з пристосуванням до умов навчального закладу, нових вимог та входження у новий режим праці і відпочинку і потребує перебудови звичного для особистості алгоритму життєдіяльності. Зазвичай ця форма адаптації відображає фізіологічний аспект входження у професійне навчання. Соціально-психологічна адаптація пов'язана із входженням у новий для особистості студентський колектив, освоєнням нової соціальної ролі, утворенням нових референтних груп. Дидактична адаптація стосується засвоєння нових для особистості знань та вмінь, нових дій, подолання вже напрацьованих навичок, здатності до уникнення труднощів та помилок у виконанні основних видів діяльності, тенденцію до їх вчасної та ефективної корекції у разі необхідності [5]. Вочевидь, ефективна професійна адаптація має місце при гармонійному поєднанні усіх вищевказаних її форм. Проте варто звертати увагу і на низку додаткових чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, які можуть ускладнювати перебіг цього процесу та спричиняти кризові прояви у поведінці студентів.

Тому **метою** вивчення цього явища було визначено дослідження специфіки кризових періодів у розвитку особистості студента у процесі його адаптації до освоєння майбутньої професії та окреслення шляхів та засобів подолання кризових ситуацій студентства у навчальному процесі у вищій школі.

Завданням статті було виявити основні чинники кризи, уявлення студентів щодо можливостей їх подолання та шляхи психологічного та соціально-педагогічного супроводу у цьому процесі. Була застосована

методика «Самооцінка адаптивності» (модифікований варіант методики С. І. Болтівця) та анкетування з метою вивчення як причин виникнення кризових ситуацій у професійній адаптації, так і уявлень про шляхи їх подальшого подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні брали участь 200 студентів I–IV курсів віком 18–22 роки. Була застосована методика «Самооцінка адаптивності» (модифікований варіант методики С. І. Болтівця) та анкетування з метою вивчення як причин виникнення кризових ситуацій у професійній адаптації, так і уявлень про шляхи їх подальшого подолання.

Отримані результати дозволяють виявити такі особливості адаптації студентства до освоєння професії у вищій школі. Студенти першого курсу найскладнішими причинами кризи професійної адаптації вважають переважно обставини, пов'язані з організацією власної активності у процесі навчання, тобто фізіологічні чинники. Більшість студентів відзначали втому від інтенсивних навчальних занять та порушення сну, недолік часу для активних форм відпочинку (відповідно 62 % та 45 % від загального числа опитуваних). Слід зазначити, що такі студенти усвідомлювали, що подолання цих перешкод цілком можливе у ході розвитку навичок самоорганізації, але майже половина з них потребували консультативної допомоги з боку педагогів для оптимізації такого процесу (42 % досліджуваних).

Практичний аспект професійної адаптації відчутно впливає на кризові прояви як у студентів першого, так і четвертого курсів. Першокурсники відзначають складнощі у засвоєнні знань та умінь, з якими не стикалися на попередньому життєвому етапі. Студенти четвертого курсу (44 %) також мають подібні ускладнення, але вони стосуються переважно усвідомлення недоліку професійних знань та умінь, які б дозволили ефективно виконувати професійні обов'язки під час виробничої практики. При цьому студенти цих курсів вбачають різні шляхи для подолання таких труднощів. Першокурсники переважно покладаються на педагогічну майстерність викладачів вищої школи, які мають всебічно пояснити зміст та можливості застосування професійних знань, тоді як четвертокурсники вказували на необхідність спеціально організованих навчальних занять, які б дозволили закріпити основи практичних фахових навичок у власній активній діяльності. Для студентів усіх курсів притаманні також прояви кризи у процесі соціально-психологічної адаптації. Так, першокурсники відчують ускладнення при засвоєнні професійних норм і цілей, які мають наслідками короточасні емоційні зриви, фрустрацію, негативні очікування, стрес, тощо. Переважно це стосується тих студентів, які ще до вступу мали поверхневе уявлення про суть майбутнього фаху та вимоги до фахівців у сфері побудови соціальних відносин (таких 26 % серед опитуваних).

Для студентів II–IV курсів проблемою є зіткнення цінностей, засвоєних у попередньому досвіді з тими, які формуються у вищій школі. Вони прагнуть подолати протиріччя між власними індивідуальними особливостями і дотриманням певних стандартів професійної поведінки. Більшість опитуваних (66 %) вказували на необхідність адекватної

самооцінки для формування оптимальних взаємовідносин з членами власної студентської групи, з викладачами, представниками адміністрації і тим самим вплинути на власну соціальну позицію та авторитет. При цьому студенти III–IV курсів наголошують на значенні спеціально організованих навчальних занять, де у взаємодії з іншими членами групи можливо виявити власну індивідуальність та професійні якості, здобути їх схвалення та визнання.

Результати проведеного дослідження дозволяють окреслити шляхи та засоби забезпечення оптимального процесу адаптації студентства до професійного навчання, які мають реалізовуватися у роботі соціального педагога. Виконуючи аналітико-діагностичну, прогностичну, організаційно-комунікативну, корекційну, координаційно-організаційну та функцію соціально-педагогічної підтримки і допомоги, соціальний педагог може здійснювати цілеспрямований вплив на основні складові професійної адаптації в умовах вищої школи. Особливо це стосується організації навчально-виховного процесу при викладанні психолого-педагогічних дисциплін.

Сьогодні умови вищої школи передбачають застосування різних методичних прийомів, які спрямовані на психологічну та соціально-педагогічну підтримку студентства на шляху адаптації до професійної діяльності у процесі навчання. Так, значного виховного впливу можна очікувати від застосування словесних та наочних методів. Вони дозволяють пояснити причини кризових ситуацій у професійній адаптації та суть основних прийомів і засобів їх подолання, але зазвичай не створюють достатніх умов для розвитку практичних умінь та навичок і їх закріплення. Тому набагато дієвішим може виявитися шлях застосування активних методів навчання [2; 3; 6]. Вони сприяють водночас становленню різних аспектів адаптації особистості до освоєння майбутньої професії за рахунок створення умов для вільного мислення та активного розв'язку теоретичних та практичних задач. Особливого значення у цьому напрямку набувають тренінгові заняття. Змодельовані ситуації вводять студентів у реальні типові умови соціальної взаємодії та професійних проблем, але у той же час вони сприймаються не так несподівано чи болісно для студента, як життєві професійні реалії. Студенти мають можливість осмислити їх природу, особливості та окреслити шляхи їх корекції чи профілактики у подальшому.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проблема розробки та комплексного застосування різних шляхів педагогічного впливу для оптимізації процесу професійної підготовки молоді сьогодні потребує спільних зусиль психологів та соціальних педагогів. Застосування їх у навчальному процесі може стати запорукою активізації свідомої самостійної діяльності студентів на шляху реалізації різних аспектів професійної адаптації та окреслення можливостей подальшого особистісного самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи. Київ, 2006. 384 с.
2. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. Київ, 2007. 232 с.

3. Педагогіка вищої школи : уавч. посіб. / заг. ред. З. Н. Курлянд. Київ, 2005. 399 с.
4. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи. Київ, 2006. 320 с.
5. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності. Київ, 2004. 335 с.
6. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. Київ, 2000. 210 с.

УДК 364-43:159.944.4](1-22)

ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Карпенко Мирослав, магістрантка,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
науковий керівник доц. Березан В. І.

У статті описано психологічні особливості емоційного вигорання фахівців соціальної сфери залежно від регіональної розташованості, зокрема, сільської місцевості.

Ключові слова: фахівець соціальної сфери, емоційне вигорання.

The article describes the psychological features of emotional burnout of social workers depending on the regional location, in particular, rural areas.

Key words: social specialist, emotional burnout.

Постановка проблеми. Синдром емоційного вигорання давно цікавить вчених різних країн світу. Проте, незважаючи на кількість проведених досліджень та наукових робіт на цю тему, його вивчення з кожним роком лише набуває значущості. У наш технологічний час, коли світ змінюється із шаленою швидкістю, а сьогодення диктує нові правила життя та праці в умовах адаптивного карантину, вимагаючи гнучкості та здобуття нових навичок, розробки й застосування нових підходів у, здавалося б, давно знайомих справах, таких як навчання або робота, проблема емоційного вигорання постає особливо гостро.

Актуальність. Через специфіку діяльності у сфері «людина – людина» від соціальних працівників вимагається інтенсивна міжособистісна комунікація та часто утворюються ситуації, що призводять до високого емоційного напруження. На тлі перманентного стресу синдром вигорання проявляється в тих умовах, коли особистість потрапляє в нові, незвичні обставини, в яких необхідно проявити високу ефективність. З огляду на глобальні зміни звичного ритму життя проблема емоційного вигорання у соціальних працівників є дуже актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цю проблематику досліджували зарубіжні та вітчизняні психологи, а саме: М. Буриш, Г. Діон, К. Маслач, С. Джексон, Г. Сельє, В. Бойко, Н. Водоп'янова, Г. Ложкін, Н. Левицька, Л. Карамушка, Т. Зайчикова, В. Орел, Т. Форманюк, С. Максименко. Аналіз літератури дає підстави робити висновки про те, що методи діагностики та вияви синдрому емоційного вигорання у соціальних